

CENNETİN
KONU KLARI
VE
CENNETTEN ÇIKIŞ

Hz. Âdem ile Havva'yı Anlamak

İNCELEME

NUSRET ÇAM

horf

Prof. Dr. Nusret ÇAM

Aslen Gaziantep'in Nizip ilçesine bağlı Cidet (Yeniyazı) köyünde 1952 yılında doğmuş olmakla beraber nüfusta 1950 doğumlu olarak gözükmektedir. İlkokulu köyünde, orta ve lise tahsilini Nizip'te tamamlayarak 1969 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine girdi. 1973-1980 yılları arasında Kilis ve Oğuzeli'nde öğretmenlik yaptı. Bu sırada Ankara İlahiyat Fakültesinde Türk ve İslam Sanatları Tarihi kürsüsünde doktorasını tamamladı. 1980 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesinde doktor asistan olarak göreve başladı.

1989 yılında, Ankara İlahiyat Fakültesine doçent olarak döndü. Bu arada araştırmacı olarak İngiltere'de ve Aga Khan Vakfının burslusunu misafir öğretim üyesi sıfatıyla Amerika'da Harvard'da ve MIT'de bulundu. 1996-98 yılları arasında Kazakistan'da Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesinde idarecilik ve dönüşünde Malatya İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde dekanlık yaptı.

Halen, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Türk ve İslam Sanatları Tarihi öğretim üyesi olarak görev yapmakta olan Prof. Dr. Nusret Çam, sanat tarihi alanında pek çok kitabın, makalenin, projenin ve ulusal veya uluslararası mahiyette pek çok bildirinin sahibi olup otuz ülkeyi gezmiştir. Yazarımız, sanat tarihçiliğinin yanında ilahiyatçı kimliğiyle de eserler vermiştir. Mesleki kitaplarının yanında *"İslâm'da Sanat, Sanatta İslâm"*, *"Aşk Dini"* ve *"Şiir Diliyle Kuran'kerim Meali"* isimli eserlerin yazarı olan Nusret Çam, şiir de yazmakta ve tabiat sevgisiyle tanınmaktadır.

CENNETİN KONUKLARI VE CENNETTEN ÇIKIŞ

Prof. Dr. Nusret ÇAM

h@rf

Harf Yayınları: 108
Akademik: 13

Yazar
Prof. Dr. Nusret ÇAM

Sorumlu Müdür
Özlem FINDIK

Redaksiyon
Özlem FINDIK

Kapak Tasarımı
Sarakusta
www.sarakusta.com.tr

Birinci Basım
Nisan 2016

ISBN: 978-605-9969-49-9

Bu kitabın yayın hakları © Harf Eğitim Yayıncılığa aittir.

Yönetim Adresi
Harf Eğitim Yayıncılığı
Reşit Galip Cad. Hatır Sok. No: 23/2 Çankaya/ANKARA
Tel.: (0312) 437 08 85-86 Faks: (0312) 437 08 87
e-posta: bilgi@harfegitim.com.tr web: harfegitim.com.tr

Baskı
Dumat Ofset
Bahçekapı Mah. 2477 Sokak No: 6 Şaşmaz - Etimesgut / ANKARA
Telefon: (0312) 278 82 00 pbx
Faks: (0312) 278 82 30
web: dumat@dumat.com.tr

İçindekiler

Ön Söz Yerine	
Bu Kitap Niçin ve Nasıl Yazıldı?	7
Giriş	11
1. Hz. Âdem'in Yaratılma Süreciyle İlgili Ayetler	19
2. Bakara suresi	19
4. Nisa suresi	21
7. A'râf suresi	21
15. Hicr suresi	25
17. İsrâ suresi	27
20. Tâhâ suresi	28
38. Sâd suresi	29
39. Zümer suresi	30
49. Hucurat suresi	30
2. İnsan, Halife Olarak Yaratılmıştır	31
3. Yaratılış Projesinde İnsanın Yeryüzüne Gönderileceği Daha Başından Bellidir	37
4. Hz. Âdem ve Eşinin Yeryüzüne Gönderilmeden Önce Eğitilmesi	43
5. Bildiğimiz Ebedî Cennet mi, Yeryüzü Bahçesi mi, Model Cennet mi?	49
6. İblisin Lanetlenmesinin ve Kovulmasının Sebebi: Gurur	53
7. Âdem'in Bilip de Meleklerin Bilmediği Şeyler	56
8. Meleklerin Kulluğu ve Halife İnsanoğlunun Kulluğu ..	59

9. İblisin Secde Etmemesinin Sebebi ve Bunun Düşündürdükleri	62
10. İblisin Allah'a Hitap Şekli	68
11. İblisin Tövbe Etmemesinin Sebebi	69
12. Allah'ın, Şeytandan Sadır Olan Doğru Söze Onay Vermesi	71
13. Hz. Âdem'le Eşi	73
14. Allah'ın Hz. Âdem'le Ahitleşmesi	76
15. Ve Yasak Ağaç Meselesi	80
a) Yasak Ağacın Ne Olduğu Meselesi	80
b) Yasak Ağaçtan Yenilmesinde Şeytanın Aldatmasının Anlamı	98
c) Yasak Ağaçtan Yenilmesinden Çıkarılacak Sonuçlar ...	102
16. Şeytanın ve Hz. Âdem'le Eşinin Cennetten Çıkarılması	106
a) Cennetten Kovuldular mı, Çıkarıldılar mı?	107
b) Âdem ve Havva ile Birlikte Cennetten Çıkarılanlar Kimlerdir?	110
c) Yeryüzüne Birlikte mi, Ayrı Ayrı mı İndiler?	119
d) Cennetten Çıkarılanların Yeryüzüne Birbirine Düşman Olarak İnmesi	120
17. Hz. Adem ile Havva'nın Cennette Eğitiminden Çıkarılacak Sonuçlar	124
18. Allah'ın, Hz. Âdem'e Yeryüzü İle İlgili Talimatı	136
Sonuç	145
Kaynakça	151

Ön Söz Yerine

Bu Kitap Niçin ve Nasıl Yazıldı?

*Miskin Âdem yanıldı, uçmakta buğday yedi
İşi Hak'tan bilenler Şeytan'dan tutmayalar
Şirin hulklar eylegil, tatlı sözler söylegil
Sobbetlerde Yunus'u bergiz unutmayalar*

Yunus Emre

İnsanlar gibi kitapların da öyküsü vardır. Eğer evrenin ve insanlığın öyküsü olmasaydı ne bizim ne kitaplarımızın öyküsü olacaktı.

İlkokul yıllarımdan başlayarak üniversite öğrencilik yıllarıma kadar yaz tatillerini köyümüzde elma, erik, kayısı, nar, incir ağaçlarıyla cennete benzeyen bahçemizde geçirdim. Bu bahçenin bakımı ve bekçiliği benim üzerimdeydi. Bir taraftan ders çalışır, roman okurken diğer taraftan da bahçenin işlerine bakar, yaramaz çocukların bahçeye zarar vermesine engel olurdum. İlkelerinde gayet katı fakat üslupta çok yumuşak olan rahmetli babacığım, özellikle güzel cins narlara karşı dikkatli olmamı isterdi. Fakat bütün

gayretlerime rağmen aynı zamanda akramım ve akrabam olan bir bahçe komşumuzun, narları önce gizlice yaralayıp sonra da “nasıl olsa yaralanmış, heder olacak” diye koparmasına zaman zaman engel olamazdım. Önceden bu konuda beni sıkı sıkı tembih etmiş olan babacığım, buna rağmen beni ne döver ne azarlar ne de bahçeden kovardı.

Yine aynı yıllarda gerek kitaplardan gerekse büyüklerimizden ve din adamlarından Hz. Âdem ile Havva'nın yasaklanan bir ağacın meyvesinden yedikleri için Allah tarafından cennetten kovulduklarını öğrendik. İşte bu kitabın tohumu, benim o bahçe bekçiliği yıllarımda atılmış oldu.

O yıllarda kendi kendime şu soruyu sormaya başladım: *Bahçeye zarar verilmesi karşısında babacığım bana kızmazken, rahmet ve merhamet sahibi olan, âlemlerin Rabbi Yüce Tanrı, nasıl oluyor da bir meyvenin yenilmesi karşısında Âdem ile Havva'yı bir çırpıda cennetten kovabiliyordu?* Burada Allah'ın onları kovması değil, Müslümanların yanlış yorumu söz konusu olmalıydı. Körpe beynimle böyle düşünmeye başladım.

Bunu böyle düşünürken ilerleyen yıllarda devlet memuru, yani öğretmen ve akademisyen sıfatıyla bazı gözlemlerimiz oldu. Buna göre, bütün dünyada ciddi devlet kurumları ve büyük şirketler uzak yerlerde ve yabancı diyarlarda görevlendireceği elemanları için görev yerlerine intibak kursları açıyordu. Ve bunlar gerçekten de ciddi kurslardı ve işe yarıyordu. *Peki, insanlar bunu düşünüyordu da, rahmeti gazabını geçmiş olan, her şeyi bilen Rabb'imiz nasıl oluyordu da kendi “elimle yarattığım” dediği insanlığın ilk ataları olan Âdem'i dünyanın bir köşesine, eşi Havva'yı ise başka bir köşesine fırlatıyordu?* Bunda da yanlış bir anlama olamaz mıydı?

Hz. Âdem ile Havva'nın cennetten “kovulmayıp” belli bir sürecin bitiminde, belli bir maksatla geçici cennetten

“çıkartılarak” asli yurtlarına gönderildikleri şeklindeki görüşümüzü ilk olarak 2010 yılında “Aşk Dini” isimli kitabımızda dile getirdik. Tabii ki Âdem ile Havva’nın cennetten çıkarılması meselesi o kitabın konusu olmadığı için bu meseleyi kısa geçmiştik. Fakat hem konunun önemi hem de yeni araştırmalarımız, bu mevzunun daha derinlemesine incelenmesi zaruretini doğurdu. Böylece, okumakta olduğunuz bu kitap ortaya çıktı.

“Âdem, Havva, Şeytan, Cennet ve Sen” adını verdiğimiz bu kitap, belki de sanat tarihçisi olmamızdan ileri gelen, başta Yüce Yaratan olmak üzere her şeye ve herkese sevgi ve güzellik nazarıyla bakmak isteyişimizin sonucudur.

Kitapta okuyacağınız soruların, sorunların, bilgilerin ve görüşlerin büyük bir kısmıyla belki de ilk kez karşılaşacaksınız. Demek oluyor ki, Âdem ile Havva meselesi, üzerinden bu kadar zaman geçmiş olmakla birlikte, konuşulacak şey bitmemiştir ve belki de hiç bitmeyecek demektir. Zira her insan, olaya kendi mesleği, birikimi, meşrebi vs. açısından bakar. Biz de olaya Allah’ın sıfatları yanında, evrensel kanunlar, özellikle de sevgi ve estetik açısından bakıp gördüklerimizi, anladıklarımızı yazdık. Olayın, tefsir, kelam, hadis gibi ilimlerin konusu olup olmaması ile hiç ilgilenmedik. Bu sebeple temel hareket noktamız Kur’an âyetleri ile yine Kur’an’ın ifadesiyle etrafımızdaki kevnî âyetler oldu. Tabii bunları buluşturmak için şart olan akıl da en önemli rehberlerimizden biri idi. Bunların üçünün bir araya gelmesiyle, yüzyıllardır olayı bürüyen ve İsrailiyat kökenli olduğu görülen sis bulutları da bir bir ortadan kalktı.

Okumakta olduğunuz bu kitap, ne bir dinler tarihi kitabıdır ne de tefsirdir. Belki biraz, İslam dini yanında, insana aşk ve estetik penceresinden, Yüce Rabb’imizin gazabını

geçen rahmeti nazarından baktığımız “Aşk Dini” kitabımızın bir devamıdır. Bu sebeple asırlardır dile getirilen görüşleri uzun uzadıya tekrarlayıp okuyucularımızı asıl konudan ve mesajdan uzaklaştırmak istemedik. Yine kitabı dipnotların istilasına maruz bırakmadık.

Konu çok derin, kökleri binlerce yıl geriye giden kanatların insanlarımızda tesirleri ondan da derin olunca, bazı şeyleri anlamak ve benimsemek hiç de kolay olmayacaktır. Fakat kitap, okunup bitince gerçekten de varılan sonucun hem akla hem de ilahi hikmete daha uygun olduğu görülecektir.

Bu kitap eğer sevdiğiniz, beğendiğiniz kitaplar arasına giriyor ise bunda, kitabı baştan sona okuyarak zaman zaman fikirsel olarak cedelleşip cebelleştığımız fakat sonunda hep sulh yaptığımız kadim dostum, beyindaşım, gönüldaşım sayın İsmail Hakkı Yılmaz'ın da emeği büyüktür. Bu vesileyle kendisine teşekkürlerimi sunuyorum. Bir teşekkür de kitabımı başından sonuna kadar okuyup görüşlerini ifade eden sayın Prof. Dr. Müfit Selim Saruhan'a.

Herkese aşkla ve şevkle iyi okumalar efendim.

Prof. Dr. Nusret Çam

5 Ağustos 2015

Ankara Beştepe

Giriş

Dünyayı şekillendiren karizmatik şahıslar, sözler, keşifler, icatlar, olaylar ve inanışlar vardır. Bunlardan bir tanesi ve muhtemelen en önemlisi de ilk insanın yaratılışı ve bu aşamada meydana gelen olaylar etrafında şekillenen inançlardır. Gerçekten de bu konu gerek Tevrat ve İncil’de, gerekse Kur’an’da en çok işlenen ve insanları yönlendiren olaylar ve inançlar arasında yer almıştır. Böylece Hz. Âdem ile Havva’nın cennette işledikleri varsayılan ilk günah Hristiyan teolojisinin çekirdeğini oluşturmuş, buradan doğan meşhur “aslî günah” kavramı bütün insanların günahkâr doğduğu inancını bu dinin en esaslı umdesi hâline getirmiştir. Bu olay onlarınki kadar dinin merkezine oturtulmasa da Yahudi inanışlarını ve davranışlarını da belirlemiştir. Zira bu günahın ilk kıvılcımını kadının yaktığına inanıldığı için, Yahudiler kadını hor görerek her alanda dışlamışlardır. Kadına karşı bu olumsuz tavır onlardan Hristiyanlara ve daha sonra da Müslümanlara geçmiştir. İslam’ın doğuş yıllarında Medine’de önemli bir Yahudi nüfusunun ve kuvvetli bir Tevrat kültürünün varlığı sebebiyle Hz. Âdem ve Havva ile ilgili bu Yahudi inanışının İslam’a hadis adı altında girmesinin bunda payı büyük olmuştur.

Hız. Âdem ile Havva'nın cennetten çıkarılması hakkında pek çok fikir üretlmş, kitaplar, makaleler yazılmış, resimler, ikonalar, filmler yapılmış; bu önemli konu tefsirlerin en geniş mevzusu olmuştur. Hız. Âdem ile Havva'nın bu serüveni özellikle Hristiyanlık kadar olmasa da Müslümanların da yüzyıllar boyunca üzerinde durduğu en temel problemlerden biri olma özelliğini devam ettirmiştir. Genellikle İsrailiyat, yani Tevrat kültürü çerçevesinde gelişen ve İslam dünyasına büyük ölçüde hadis ve tefsir yoluyla giren görüşler, çoğu zaman Kur'an'daki bilgilerin önüne geçip perdeleyerek Müslümanların inançlarını ve davranışlarını şekillendirmiştir.

Bu konu yaklaşık bin üç yüz yıl boyunca tefsirciler tarafından hep işlenmiş ise de İslami açıdan dünya kadar problemleri de beraberinde getiren geleneksel bilgilerin ve söylemlerin dışına pek çıkılamamıştır. Bu arada, en isabetli yorumların, konuyu kitabımızın başında verdiğimiz iki beyitteki gibi özetleyen ve hayata olduğu kadar dine de akıl, sevgi, güzellik ve vahiy açısından bakan ak gönüllü Hoca Ahmet Yesevi'nin (öl. 1166) izinden giden Yunus Emre (öl. 1320) gibi düşünür mutasavvıflardan geldiğini görüyoruz. Fakat takdir edileceği üzere böyle konular şiirle çarpıcı olarak dikkatlere sunulsa bile, onu sistemli bir şekilde anlatmak ancak nesirle mümkündür. Ne yazık ki Yunus'un bu fevkalâde gerçekçi ve Kur'ani bakışı, âlimlerimiz tarafından hiç işlenmemiştir. Daha doğrusu, bu Türkmen kocasının fevkalade ilgi çekici ve Kur'ani bakış açısı, ne yazık ki âlimlerimizin dikkatini çekip de belli bir düşünce sistemi içinde bir kitap boyutunda şimdiye kadar hiç ele alınmamıştır.

Tefsirciler genellikle Âdem'e öğretilen isimler, Âdem kelimesinin anlamı, iblisin Hız. Âdem'e secde etme emrine itirazı, meleklerin Hız. Âdem'e secde etmesinin anlamı, cennetin yeri, cennete şeytanın nasıl girdiği, Hız. Âdem ve

eşinin orada misafir olarak mı, mukim, yani temelli olarak mı bulunduğu, yasak ağacın mahiyeti, insanın yeryüzünde fesat çıkarıcı ve kan dökücü özelliğini meleklerin önceden bilmesi gibi konular üzerinde durmuşlardır. Bu kısır tekrarların en büyük sebebi İslam âlimlerinin, Kur'an'ın diğer ayetlerine ve genel muhtevasına, insan anlayışına, hatta Allah'ın sıfatları noktainazarından oluşacak bir hayat nizamına ters olsa dahi hadis olarak kabul edildikleri için, bu İsrailiyatın, diğer bir deyişle Yahudi kökenli bilgilerin pençesinden kendilerini kurtaramamalarıdır. Bu sebeple konular ayrıntılı şekilde ele alınıp incelenmemiş, derinlikten mahrum yüzeysel tekrarlarla mesele halledilmiş sanılmıştır. Konunun inanç esasları bakımından hayati önem arz etmesi nedeniyle tefsircilerin mevcutlara aykırı söz söyleyerek kendilerinin ve müminlerin imanlarını tehlikeye atmaktan ve kamuoyundan tepki görmekten çekinmelerinin, onları böyle geleneksel söylemleri tekrarlamaya mahkûm ettiğini söylemek hiç de yanlış olmaz kanaatindeyiz. Bu arada geçmiş âlimlerin her şeyi hallettiklerine dair skolastik inanın ve eskilere saygının da insanlarımızın yeni fikir üretmede ellerini kollarını bağladığını da unutmamak gerekir.

Sebep ne olursa olsun, özgür düşünen inançlı düşünürlerle ve ilahiyatçılara düşen görev, yanlışları aynen tekrarlamak değil, dinî düşüncelerimizi ve hayata bakışımızı ciddi şekilde etkileyen bu “Hz. Âdem'in cennetten kovulması”(?) meselesini enine boyuna ele alarak varılan sonuçları paylaşmaktır. Bu kadar çetrefil bir konuda belki kesin çözümler üretmek mümkün olmayabilir. Ama Kuranıkerim ışığı altında özellikle de Allah'ın tüm sıfatlarının bütün içinde değerlendirilip bütüncül bakış açısı sayesinde tezatların, çelişkilerin daha aza indirildiği ve hatta bazı konularda sıfırlandığı yeni yaklaşımların, makul izahların bizi beklediği de meydandadır.

Bildiğimiz kadarıyla dinsel bir konunun araştırılmasında, meselenin sırf Allah'ın Kuranikerim'de geçen sıfatları açısından değerlendirilmesi yoluna gidilmesi pek bilindik bir yöntem değildir. **Dinî konuları ele alırken uygulayacağımız bir yöntemde varacağımız hiçbir hüküm, Allah'ın sıfatlarına aykırı olamaz, daha doğrusu olmalıdır.** Mesela Aziz olan Allah, her ne surette ve sebeple olursa olsun haşa, “âciz”; Ğafur ve Rahman olan Allah, “Ali kıran, baş kesen”; Vedûd olan Allah, “şedid” olarak gösterilemez ve gösterilmemelidir. Zira bunların hükmü ve tecellisi, mutlak irade sahibi olan Allah'ın belli bir hikmetine göredir. Biz beşer olarak bu hikmetlerin belki çok azını anlayabiliyoruz, bazen de hiç anlamıyoruzdur. Elbette bütün sıfatları içinde yaklaşık yüzde yirmi oranında zorlu sıfatları da vardır. Fakat şu hatırdan çıkarılmamalıdır ki, “Ben rahmeti kendim üzerime yazdım” diyen **Allah'ın rahmetle ilgili sıfatları mutlak ve umumi iken, celal sıfatları, olaylara ve sebeplere mahsustur.** Bu sebeple biz de insanlara, olaylara yaklaşırken pozitif düşünceyi, iyiliği, güzelliği hayatımıza hâkim kılmayı tercih etmeli fakat zorunlu hallerde katı davranmaktan da kaçınmamalıyız. Bunu yaparken de bütün olayları Allah'ın insana verdiği melekeler olan “kendi nefesinden üflediği” ilkelerin tamamını aktif hâle getirerek değerlendirmeliyiz. İşte hadislerde belirtilen Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmak ancak böyle gerçekleşir ve insanlar en doğru kararı ancak bu şekilde verir. Hz. Âdem meselesinde de takip etmemiz gereken yöntem böyle olmalıdır. Ne yazık ki bu yöntem uygulanmadığı için bazı tefsirciler belki de farkında olmadan, Aziz, mutlak kudret sahibi, istediğini yapan Allah'ı, “kovulduğu hâlde cennetten bir türlü çıkmayan şeytan” karşısında haşa âciz konuma düşürmüşlerdir.

Aynı şekilde mucizeler ve ibadetin nasıl yapılacağı gibi konular hariç, dinî konuların çözümü insan aklına ve tabiat kanunlarına aykırı da olamaz. Çünkü bunların kurallarını koyan da bunları insanın kullanımına veren de Allah'tır. Kur'an'da bu yönde yüzlerce ayetin olduğunu bilmek aklın ve deney metodunun önemini anlatmaya yetecektir. Yine aynı şekilde insan ve dinle ilgili olarak varacağımız hiçbir çözüm ve hüküm, insan onuruna da aykırı olamaz ve olmamak zorundadır. Çünkü Allah'ın eşref-i mahlukât olarak "iki eliyle yaratıp", ona yerin, göğün ve dağların kabul etmediği o zorlu emaneti verdiği insanı hor, hakir ve önemsiz görmek demek Allah'a karşı en büyük hümratsızlıktır. Esasen bu durum, insanın halife misyonu ile doğrudan doğruya ilgilidir. Hem dini ve insanı bu şekilde anlamaz hem de bu sözünü ettiğimiz metodu kullanmazsak İslam dünyasının iflah olması mümkün değildir ve halk tabiriyle konuşmak gerekirse başımıza taş yağması kaçınılmaz olur! Şu son bir asırdan beri İslam dünyasını paramparça eden bombaların, kin ve nefret söylemlerinin sebebinin hâlâ anlamayanlara yazıklar olsun! Yunus'un ve muhtemelen ona benzer etkili daha pek çok gönül adamının başta Hz. Âdem ile Havva'nın yasak ağaçtan yemesi meselesinde kullandığı akılcı ve insancıl yöntemin kullanılmasının İslam medeniyetinin zirve yaptığı döneme (13-14. yy) ve hemen öncesine rastlaması hiç de tesadüf olamaz.

Dinî konuları incelerken kullanacağımız yöntemde unutmamamız gereken diğer bir gerçek de İslam dininin fitrat dini ve evrensel olmasıdır. Bu, aynı zamanda "Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, sevdiriniz, nefret ettirmeyiniz." hadisinde belirtilen ilkeyi de içine alır.

Hz. Âdem ile Havva meselesinin anlaşılmasında akıl yürütmelere çok sık başvuracağımız için konunun daha iyi